

İKİNCİ MANİSA MEVLEVÎHANESİ*

The Second Manisa Mevlevîhane

Ş. Barihüda TANRIKORUR**

ÖZET

Manisa’da, 1870’li yıllarda, Yukarı Tabakhane mahallesinde tenha bir tepede yer alan “Eski” Mevlevîhane terk edilip il merkezi Adakale mahallesinde, Ali Bey Camii avlusuna bitişik ve Demirtaş, Dönertaş ile Çırpıcı sokakları arasındaki arsa üzerinde “yeni”, “ikinci” bir Mevlevîhane inşa edildi. İkinci Mevlevîhane-1925’te tekkeler kapatılıncaya kadar- 1001 gün çile ile terbiye edilmiş, “dede” unvanlı dervişleri yetiştiren bir Mevlevî âsitane olarak görevini ifa ettiği ve Osmanlıların son döneminde en önemli Konya makam Çelebileri’nin büyük bir kısmı bu âsitane önceden şeyhlik yaptıkları için, Konya Dergâhı ile Karahisâr-ı Sâhib Mevlevîhanesi’nden hemen sonraki on beş âsitane içinde en önemli merkez sayılmıştır. Mevlevîlik tarihindeki önemine rağmen, İkinci Manisa Mevlevîhanesi hakkındaki kaynaklar yok denecek kadar azdır ve 1995’lerdeki son kalıntıları yıkılıp park hâline getirilmeden önce veya sonra henüz bir araştırma konusu yapılmamıştır.

Mevlevîhane mimarisi araştırmacısı olan yazar, nadir bir fırsat yakalayıp Ağustos 1987’den Aralık 1995’e kadar dört defa Mevlevîhane kalıntılarını yerinde inceleyebildi ve vefat etmeden önce, 1987’de ana kaynak olan emekli Vakıflar Müdürlüğü başkâtibi ve araştırmacı, rahmetli Manisalı Keşfi Karadańışman ile bir mülakat yapıp kendisiyle mevlevîhane arsasını adım adım gezerek yazar planını çizerken yıkılan mevlevîhane binalarını ve yerleşimini tek tek tarif etti. Tebliğinde yazar İkinci Manisa Mevlevîhanesi hakkındaki araştırma sonuçlarını çizim ve resimlerde birlikte sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Manisa Mevlevîhanesi, Mevlevî tarikat, âsitane, tekke mimarisi, tasavvuf, semâhane, matbah-ı şerif, 1001 gün çilesinin merkezi.

* Bu makale, 09-10 Ekim 2010 tarihlerinde Manisa’da düzenlenen *Uluslararası Mevlâna ve Tasavvuf Gelenęi Sempozyumu*’nda tarafımızdan aynı başlıkla sunulan tebliğın geliştirilmiş hâlidir.

** Dr., Sanat tarihçisi-yazar, Ortadoęu Teknik, Bilkent ve Selçuk Üniversiteleri’nden emekli İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim görevlisi.

ABSTRACT

In Manisa, around 1870, the “old” Mevlevihane located on the lonely hill in Yukarı Tabakhane District was abandoned and a “new”, second Mevlevihane was built in the the centre of the city in the Adakale District next to the Ali Bey Mosque courtyard, on the plot located between Dönertaş and Çırpıcı Streets. This Mevlevihane continued to function as a major centre of the Mevlevî Order until the closing of all the “tekkes” (dervish lodges) in Turkey in 1925. It was the training centre of nearly all the last makam Chelebis just before they went on to become leader of the order at the mother tekke, the Mevlana Dergâh in Konya. Although this second Manisa Mevlevihane played such an important role in the history of the order, very little is really known about it – its physical appearance (architecture) or functioning - because no research or documentation was made before its final remains were destroyed and its land turned into a park in 1995.

This paper’s author, a researcher of the architecture of the mevlevihanes, had the rare opportunity of visiting the site four times between August 1987 and December 1995, and interviewing a major living source, Keşfi Karadaşman, a researcher and retired head secretary of Manisa’s Directorate of Waqfs in 1987, before he died. He actually walked her through the property describing the demolished buildings in the complex as she drew its plan and took notes. In this paper the author presents her research findings with drawings and photos.

Key Words: Manisa Mevlevîhane, Mevlevî Order, tekke, dervish lodge architecture, sufism, semahane, Matbah şerif, Sacred kitchen of Mevlevis, centre of 1001 day training

Manisa il merkezindeki Adakale mahallesinde, Ali Bey Camiî avlusuna bitişik ve Demirtaş, Dönertaş ile Çırpıcı sokakları arasındaki arsa üzerinde yer alan II. Manisa Mevlevîhanesi, 1995’ten sonra park hâline getirilerek tarihe karışmıştır. Mevlevîhane mimarisi araştırmaları kapsamında, Ağustos 1987’den Aralık 1995’e kadar dört defa gelip Mevlevîhane kalıntılarını inceleyebildim. En önemlisi vefat etmeden önce, 1987’de ana kaynak olan emekli Vakıflar Müdürlüğü başkâtibi ve araştırmacı, rahmetli Manisalı Keşfi Karadaşman ile bir mülâkat yapıp kendisiyle mevlevîhane arsasını gezme fırsatını buldum.

Manisa'da Mevlânâ ve Mevlevîlik üzerine yapılacak olan bir sempozyumda Sayın Mehmet Veysî Dörtbudak beyin ricasını kırmayıp tebliğimde, Manisa'da bulunan fakat hakkında fazla bilgi bulunmayan önemli bir Mevlevî merkezi, "Yeni" veya İkinci Manisa Mevlevîhanesi hakkında, sınırlı bilgi ve görüşlerimi aktarmaya çalışacağım.

Tarihçe

"Yeni" veya İkinci Manisa Mevlevîhanesi, Saruhanoğulları devrine ait, "Eski" veya Birinci Manisa Mevlevîhanesi'nin bir devamı olarak kabul edilmiş ve önemli bir Mevlevî âsitane statüsündeydi.¹³⁰ Osmanlıların son döneminde en önemli Konya Çelebileri'nin büyük bir kısmı bu âsitânenen yetiştiği için, Konya Dergâhı ile Karahisâr-ı Sâhib Mevlevîhanesi'nden hemen sonraki on beş âsitane içinde en önemli merkez sayılmıştır.¹³¹ Yani mevlevîhaneler Gölpinarlı'ya göre, 18. yüzyıldan itibaren Konya Çelebi makamına geçecek olan çelebi, önce Manisa'ya şeyh tayin edilmiş ve böylece mevlevîhane son dönem Konya Çelebileri için ayrı bir önem kazanmıştır.¹³² 19. yüzyılda da Mevlânâ Dergâhı'nda Çelebi makamına geçecek olanlar daha önce buraya şeyh olarak gönderilirdi: Müstakbel Konya Çelebileri burada hem ilk şeyhlik tecrübelerini geçirir hem de -Osmanlılarda âdet olduğu üzere- sancak beyi olarak Manisa'ya gönderilen müstakbel padişahlarla daha şehzadelikleri sırasında tanışıklık ve dostluk kurarlardı.¹³³ Bu yüzden, son dönemin en önemli Konya Çelebileri'nin büyük bir kısmı bu âsitânenen yetişmiş oluyordu (me-

¹³⁰ Bkz. Barihüda Tannkorur, "I. Manisa Mevlevîhanesi", *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, c. 2, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2000, s. 76-92, 398-402 ve a.m.f., "Manisa Mevlevîhanesi", *DİA*, 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 1-3.

¹³¹ Abdülbakî Gölpinarlı önem sırası bakımından da birinci derecedeki Karahisar'dan sonra ikinci derecede Manisa ile Halep Mevlevîhanelerini sayar (*Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, s. 334). M. Zeki Pakalın ise önem sıralamasını Konya'dan sonra İstanbul, Manisa ve Gelibolu Mevlevîhaneleri olarak gösterir (*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 515). Âsitâneler arasında çok önemli bir yer işgal ettiği, köklü ve yaygın bir Mevlevîlik geleneğinin yaşandığı anlaşılan Manisa Mevlevîhanesi hakkında kaynaklarda çok az bilgi mevcuttur.

¹³² Bkz. Abdülbakî Gölpinarlı, *Mevlevîlik*, s. 278. Eldeki sınırlı kaynaklara göre, İbrahim Fahreddin Çelebi, Abdülvahid Çelebi ve Abdülhalim Çelebi'nin Konya çelebilik makamına geçtikleri bilinmemektedir; ancak bunlardan önce Manisa'da görev yapan başka herhangi bir Konya Çelebis'i'nin Manisa'da şeyh olup olmadığı hakkında kesin bilgi yoktur. Yine de, Birinci Manisa Mevlevîhanesi'nde 17. yüzyıldan itibaren görülen çelebilere, mütevellî-şeyh unvanı verilmesi geleneğinin devam ettiğini göz önüne alarak İkinci Manisa Mevlevîhanesi'nde de mütevellî-şeyh ile çelebinin aynı kişi olabileceğini tahmin ediyoruz (bkz. M.C. Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, II, İstanbul: Manisa Halkevi, 1946, s. 93-97, 181-182 ve Feridun Emecen, "Saruhanoğulları ve Mevlevîlik", *Ekrem H. Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1995, s. 295-296 ve a.m.f., *Tarihî İçinde Manisa*, Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, s. 64. Ayrıca Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003, s. 211-212'de 18. ve 19. yüzyıl Manisa Mevlevîhanesi'nde postnişîn olarak bulunan çelebi mütevellî-şeyhlerin listesi mevcuttur.)

¹³³ Gölpinarlı, *Mevlevîlik*, s. 278.

selâ Konya Mevlânâ Dergâhı'nın 27. postnişîni İbrahim Fahreddin Çelebi, Konya'nın 29. postnişîni Abdülvahid Çelebi¹³⁴ ile Mevlânâ Dergâh'ın 30. ve son postnişîni Abdülhalim Çelebi daha önce II. Manisa Mevlevîhanesi'nin postnişînlilik makamında bulunmuşlardır.) (Resim 1-4).

Resim 1: İbrahim Fahreddin Çelebi (ö. 1881) Konya Dergâhı'nın 27. Makam Çelebisi.

Resim 2: Abdülvahid Çelebi (ö. 1907) Konya Dergâhı'nın 29. Makam Çelebisi

¹³⁴ Mehmed Veysi Dörtbudak, "Tarihten Günümüze Manisa Mevlevîleriyle Bir Yolculuk", *Dünyada Mevlânâ İşleri; Uluslararası Sempozyum-Bildiriler*, Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010, s. 110.

Resim 3: Abdülhalim Çelebi (ö. 1944) Konya Dergâhı'nın 30. Makam Çelebisi.

Resim 4: Konya'da Atatürk, Abdülhalim Çelebi ile Mevlevi der-işleri.

Mevlevîlik tarihindeki önemine rağmen, İkinci Manisa Mevlevîhanesi hakkındaki kaynaklar yok denecek kadar azdır. Manisa şer'î sicil kayıtları ile vakıf kayıtları arasında bu döneme ait bulunabilecek bilgiler de şu âna kadar araştırma konusu yapılmamıştır.¹³⁵ Saruhanoğulları devrine ait eski, ilk Manisa Mevlevîhanesi, kesin olarak bilinmeyen bir sebeple 1870'li yıllarda terk edilmiş ve harap bir hâle dönüşmüştür.

Keşfi Karadaşman'a göre, II. Abdülhamid zamanında, 1870'te, Konya'dan tayin edilen postnişin olarak son gelen Çelebiler'den Nakîbzâde Mustafa Şefik Efendi'ye Ulu Camii, medrese ve mevlevîhanenin bakımı için 58.000 altın verilmiştir.¹³⁶ O da yine şehrin o zamanki en iyi yerlerinden olan Ali Bey Camii avlusunun yanına yeni bir mevlevîhane yaptırmış ve vefat edince yaptırdığı dergâhın semâhanesinin yanına defnedilmiştir.¹³⁷ Karadaşman'ın tahminine göre, mevlevîhanenin şehir içine naklinin amacı, 19. yüzyılda artık iyice gelişmiş olan Manisa şehrinin ortasında, halkın içinde bulunmak ve böylece daha çok ilgi çek-

¹³⁵ Keşfi Karadaşman sözünü edip bizi götürmüş olmasaydı, belki yerini dahi bulamazdık. Nitekim bu mevlevîhane ile ilgili mimari ve vakıf kayıt bilgilerinin ana kaynağı da bu zattır.

¹³⁶ Keşfi Karadaşman ile mülâkat, Ağustos 1987.

¹³⁷ K. Karadaşman, *Manisa Tarihi Eser ve Kitâbeleri*, Manisa, (tarihsiz) s. 6; "Manisa'da Mevlevîlik", *Manisa 1*, (Nisan 1982), s. 36-37.

mektir.¹³⁸ 1884-1928 tarihleri arasında yaşayan M. Nuri Yörükoğlu'na göre ise ağır ve şişman olan Mustafa Şefik Efendi, yaşlanıncaya kadar eski mevlevîhanenin bulunduğu yüksek tepeye kadar çıkmak için bir yorgunluk bile duymazdı. Ancak ihtiyarladığında eski mevlevîhaneye gitmekte hayli zorlandığı için, şehirdeki son mevlevîhanenin bulunduğu mahali satın alarak yeni bir mevlevîhane yaptırmıştır. Böylece dedegânın oraya gelmesine sebep olmuş ve vefat edince hürmeten kendi namına Mevlevîhane dâhilinde yapılan türbeye defnedilmiştir.¹³⁹ Yeni mevlevîhanenin bina yerleşim düzeni ile ilk mevlevîhanenininki karşılaştırıldığında (bkz. Çizim 2 ve 3) ortaya çıkan farktan hareketle ilk mevlevîhanenin mimarî düzeninin Mevlevîlerce pek fazla tatminkâr bulunmadığı kanaati bizde oluşmaktadır.

II. Manisa Mevlevîhanesi'ne 1870'te tayin edilen Nakîbzâde Mustafa Şefik Efendi'den sonra, 1831 ve 1882 arasında yaşamış, Mevlânâ Dergâhı'nın postnişini Said Hemdem Çelebi'nin oğlu İbrahim Fahreddin Çelebi¹⁴⁰ post'a oturmuş ancak 1881'de Manisa'dan ayrılıp Konya çelebi makamına geçtikten 8 ay sonra vefat etmiştir. Onun yerine, iyi kalpliliği ve cömertliğiyle ün salmış kardeşi Abdülvahid Çelebi¹⁴¹, H. 1301-1305 (M. 1884-1887) yılları arasında Manisa Mevlevîhanesi postnişini olmuştur.¹⁴² O da Mustafa Safvet Çelebi'nin Konya'da hakka yürümesiyle çelebilik makamına oturunca Manisa'da yerine oğlu Abdülhalim Çelebi (1873-1944) geçmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Anamın Kitabı"nda 6-7 yaşlarındaki Manisa çocukluk hatıralarında Abdülhalim Çelebi zamanındaki mevlevîhaneyi tarif ederek Abdülhalim Çelebi'nin heybetli manevî şahsiyetinden etkilenmiş ve "semâhanede cuma semâ mukabelelerinin müzik ve şemazenler üzerine derin izleri bırakır¹⁴³" diyerek söz etmiştir. (M. 1887-1907) yılları arasında Manisa Mevlevîhanesi'nde post'a oturan Abdülhalim Çelebi, 1907 yılında babasının ölümünden sonra Mevlânâ Dergâhı'nın 30. postnişini ve son Konya Makam Çelebisi olmuştur¹⁴⁴. Türkiye Cumhuriyeti ilân edilince TBMM'nin reisi olup oğlu Bâkir Çelebi, Halep Mevlevîhanesi postnişinliğine geçince Makam Çelebi o âsitaneye taşındı ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki mevlevîhanelerin idarî merkezi olmuştur.

Abdülhalim Çelebi'den sonra kardeşi, Murtaza Çelebi Manisa Mevlevîhanesi'nde şeyh olmuştur. Ama K. Karadanışman'a göre, başarısız yönetiminden ötürü Konya Çelebiligi tarafından azledilip yerine Abdülhalim Çelebi'nin

¹³⁸ Karadanışman, "Manisa'da Mevlevîlik", s. 37.

¹³⁹ M. Nuri Yörükoğlu, *Manisa Mimari Tarihi*, (el yazması), Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Nihat Yörükoğlu Kütüphanesi, s. 145'den Gürol Pehlivan, "M. Nuri Yörükoğlu'na Göre Manisa'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Sâfi Araştırmaları*, cilt 2, sayı 4, yaz 2011, s. 22-23.

¹⁴⁰ Bu zat 27. Konya Çelebisiydi.

¹⁴¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 177.

¹⁴² *1301/1884 Konya Salnâmesi*, s. 173; *1305/1887 Konya Salnâmesi*, s. 235; *1306/1888 Konya Salnâmesi*, s. 237.

¹⁴³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 5. baskı, 1986, s. 45, 53-156.

¹⁴⁴ Bu zat 30. Konya Çelebisi olup üç ayrı zamanda Çelebilik makamına oturmuştur.

eniştesi Celâleddin Çelebi getirilmiştir.¹⁴⁵ Buranın son şeyhi Celâleddin Çelebi¹⁴⁶, I. Dünya Savaşı sırasında 10 dervişle 4. Ordu emrindeki Mevlevî alayına katılmış ve üç sene Şam'da kalıp¹⁴⁷ dönüşünde tekkeler kapatılıncaya kadar, yani 1925'e kadar, Manisa Mevlevîhanesi'nde post'a oturmuştur. Manisa'daki 1922 tarihli büyük yangından sonra, Celâleddin Çelebi Saray Altı mevkiinde, Valilik Konağı yakınında, bugünkü Atatürk Caddesi üzerinde büyük iki katlı bir ev inşa etmiştir (Resim. 5 ve 6).

İkinci Manisa Mevlevîhanesi Postnişinleri Listesi (2010, B. Tanrıkorur'un denemesi):

Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Şeyhlik Makamında Bulunduğu Tarihler
1. (Nakîbzade) Mustafa Şefîk Ef. ¹⁴⁸	?	?	1870'de tayin edilmiştir
2. İbrahim Fahreddin Çelebi ¹⁴⁹ b. Said Hemdem Çelebi	H.1247/ M.1831	H.1299/ M1881	H.1299 /M.1881'de Manisa'dan ayrılıp 27. Konya çelebi Makamına geçti ve 8 ay sonra vefat etti.
3. Abdülvahid Çelebi ¹⁵⁰ b. Said Hemdem Çelebi	H.1275/ M.1858	H.1325/ M.1907	H.1301-1305 /1884-1887, Sonra 29. Konya çelebi makamına geçti.
4. II. Abdülhalim Çelebi ¹⁵¹ b. Abdülvahid Çelebi	H.1290/ M.1873	H.1363/ M.1944	M.1887-1907, sonra 30. Konya çelebi makamına geçti.
5. Murtaza Çelebi ¹⁵² b. Abdülvahid Çelebi	?	?	?
6. Celâleddin Çelebi ¹⁵³	?	?	? – 1925'e kadar son şeyhti. (I.Dünya Savaşı sırasında)

¹⁴⁵ Karadaşman, "Manisa'da Mevlevîlik", s. 37; Karadaşman ile yapılan 1987 tarihli mülakat.

¹⁴⁶ Veled Çelebi, *Konya Vilayeti'nin Ahval-i Umumiye-i Tarihiyyesi*, s. 822; A. Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi*, Konya: Konya Turizm Derneği Yayınları, 1964, s. 36.

¹⁴⁷ A. Süheyl Ünver, *Edirne Mevlevîhanesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Defter No: 59, s. 15.

¹⁴⁸ Bkz. dn. 8 -11.

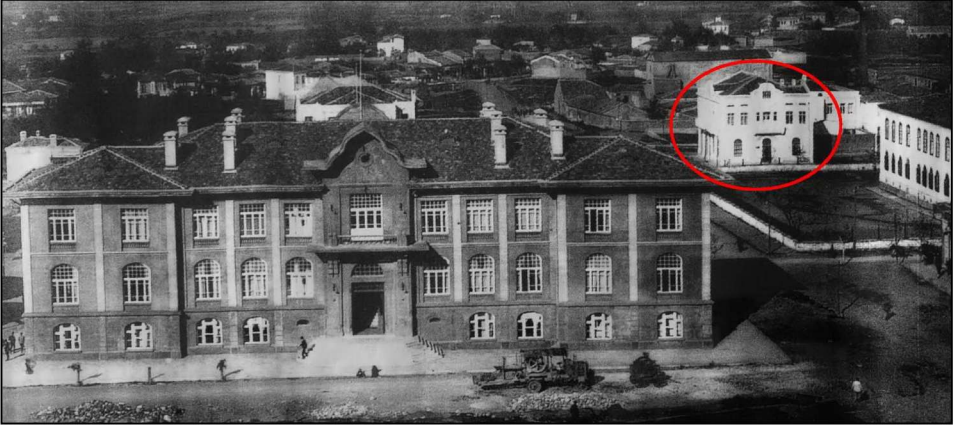
¹⁴⁹ Bkz. dn. 12.

¹⁵⁰ Bkz. dn. 13, 14.

¹⁵¹ Bkz. dn. 15, 16.

¹⁵² Abdülhalim Çelebi'nin kardeşi imiş, bkz. dn. 17.

¹⁵³ Abdülhalim Çelebi'nin eniştesi imiş, bkz. dn. 18, 19.

Resim 5: Soldaki Valilik Konağının arkasında Celâleddin Çelebi'nin iki katlı evi (1922 yangınından sonra).

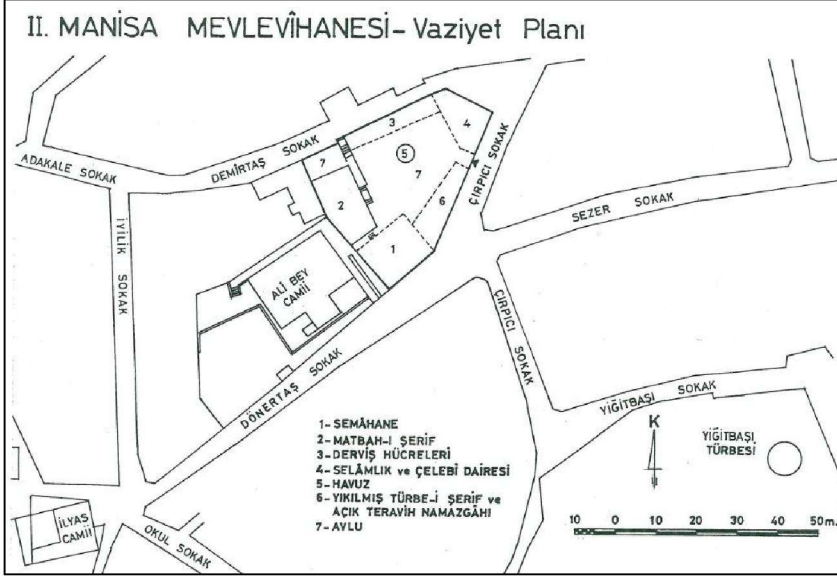
Resim 6: Atatürk Caddesi üzerinde eski Celâleddin Çelebi'nin evi (Ekim 2010).

Tekkeler kapatıldıktan sonra 1933'te, Vakıflar İdaresi mevlevîhaneyi 100 bin liraya satmış ve alan kişi de matbah-ı şerîf dışındaki bütün bölümleri yıkmıştır.¹⁵⁴ Manzumeden 1995'e kadar kalanlar sadece arka giriş, matbah-ı şerîf, havuz, semâhanenin beden duvar kalıntıları ve bu duvarların üzerinde bulunduğu setten ibaretti. Mevlevîhaneyi Ağustos 1987'deki ilk ziyaretimizden Aralık 1995'teki ziyaretimize kadar, terk edilmiş matbah-ı şerîf, içi değiştirilerek ev olarak kullanıldığını

¹⁵⁴ Karadanışman, "Manisa'da Mevlevîlik", s. 38.

gördük. Bundan sonra Belediye bu arsa ile üzerindeki mevlevîhane kalıntılarını bir park hâline getirmiştir.¹⁵⁵

Çizim 1: İkinci Manisa Mevlevîhanesi Vaziyet Planı (B. Tanrıkorur, 1996).

Konum

Yeni Manisa Mevlevîhanesi, Manisa il merkezi Adakale mahallesindeki Ali Bey Camii avlusuna bitişik, kuzeybatıdan güneybatıya doğru yükselen yaklaşık 1100 m²lik üçgen şeklinde meyilli bir arsa üzerine kurulmuştur. Arsa batı tarafından Ali Bey Camii ve geniş bahçeli arsası, kuzeyden Demirtaş, güneydoğudan Dönertaş ve Çirpici sokakları ile sınırlanmıştır (Çizim1).

Moloz taş bir ihata duvarıyla çevrili mevlevîhanenin mimarî bölümleri büyük bahçeli bir orta ana avlu etrafında düzenlenmiştir. Demirtaş sokaktan çift katlı demir bir arka kapıdan girilip dik bir merdivenle ana avlunun kuzeybatı köşesine çıkılır (Resim. 9). Manzumenin kuzeybatı köşesinde bir duvarla çevrili küçük bir avlu bulunmakta ve merdiven başına inen yolun sonunda, Ali Bey Camii'ne bitişik duvarın tam ortasında manzumenin 1995'te ayakta kalmış yegâne binası olan matbah-ı şerif yer almaktaydı. Matbah-ı şerife doğru uzanan avlunun ortasında dairevi havuz, manzumedan ayakta kalan pek az unsurdan biriydi.

¹⁵⁵ Mevlevîhanenin son kalıntıları ve nasıl yıkıldığının hazin hikâyesi için bkz. Nejdet Bilgi, "Tarihi Hâfizamız ve Manisa", *Manisa Dergisi*, 21-22 (Haziran-Aralık 2001), s. 73-78.

Karadanişman'ın ifadesine göre¹⁵⁶, yıkılmış semâhane manzumenin güneybatı köşesinde; güneybatı ve güneydoğu köşelerini sınırlayan yüksek moloz taş duvarlar, yıkılmış semâhanenin beden duvarı kalıntılarıydı (Çizim 2; Resim 8, 9). Semâhane batıdan doğuya giden ve ana avludan 65 cm. daha yüksek bir setin batı kısmı üzerindedir. Eskiden semâhanenin doğusundaki setin üzerinde, sıcak yaz geceleri açıkta teravîh namazı kılınan bir namazgâh bulunmaktaymış. Setin batı kısmında ise bânîsi Nakîbzâde Mustafa Şefîk Efendi'nin kabrinin bulunduğu Mustafa Şefîk Efendi Türbesi¹⁵⁷ yer alıyormuş. Avlunun doğu duvarında Çırpıcı sokaktan girilen cümle kapısı, manzumenin kuzeydoğu köşesinde de iki katlı Çelebi Dairesi (belki de çelebi dairesini içeren bir selâmlık dairesi) varmış. (1987-1995 arasında o cümle kapısının yerinde uydurma basit bir ahşap kapı vardı.). Ona bitişik tek sıra hâlinde ve Demirtaş sokağı üzerindeki ihata duvarına dayalı, tek katlı 12 dedegân hücreli bulunmuş. Hücrelerin öbür ucunda Demirtaş sokağına açılan çıkış mevcut ve moloz taşlı matbah-ı şerif dışında çoğu binalar ahşapmış.

Resim 8: Ali Bey Camiî ve solundaki Mevlevîhanenin yeri (1910 civarında).

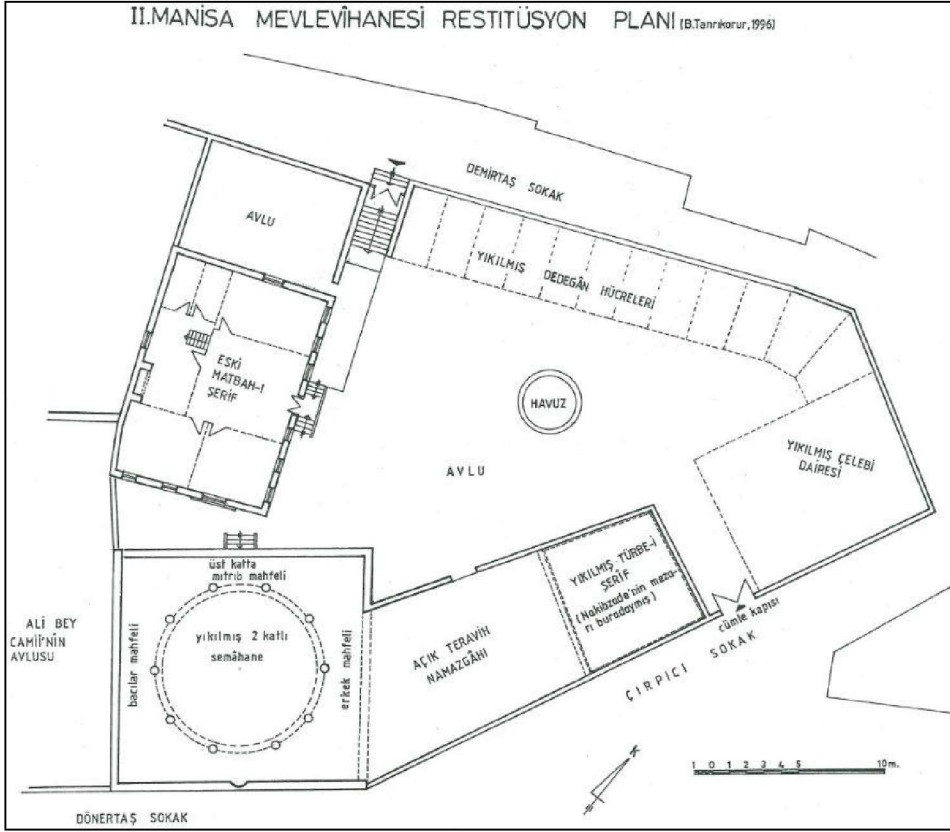
Resim 9: Demirtaş sokaktan Mevlevîhane'nin Matbah-ı şerifi (solda) ve sağda Ali Bey Camiî (1995).

Resim 1: Demirtaş sokaktan Mevlevîhane'nin yerindeki yeni yapılan park ve Ali Bey Camii (2010).

Mimarî ve Süsleme:

Semâhane: 1995'te arsanın güneybatı köşesinde, ana avludan 65 cm. daha yüksek bir set üzerinde, semâhaneden kalan 75 cm. kalınlığında ve 15 m. uzunluğunda, iki kat yüksekliğinde moloz taş ve tuğladan yapılmış iki beden duvarı mevcuttu (Resim 11, 12). Duvarlarda semâhane katlarına ait ahşap hatıl ve kirişleme izleri açıkça belli olmaktaydı. Demirtaş sokağa bitişik güneydoğu duvarının ortasında iki kat yüksekliğindeki eski mihrab nişinin girintisi hâlâ mevcuttu (Resim 9). Kareye yakın planlı (15 x 14 m.) semâhaneye kuzeybatıdan (matbah-ı şerîfin yan cephesi önünden) üç basamaklı bir merdivenle girilirmiş. Karadanışman'a göre, düz çatılı, iki katlı semâhanenin ortasında sütunlarla taşınan bağdâdî, yalancı kubbe ile örtülü dairevî bir semâ meydanı varmış. Meydanın etrafında alt katta züvvar mahfilleri, üst kat galerisinde giriş kapısının tam üstünde ve mihraba karşı bir mutrib mahfili, batı tarafında kadın mahfili, doğu tarafında ise erkek mahfili yer almış (Çizim 2).

Çizim 2: İkinci Manisa Mevlevihanesi Restitüsyon Planı (B. Tanrıkorur, 1996)¹⁵⁸

¹⁵⁸ Çizim 2'deki takribî plan K. Karadağman'la birlikte mahallinde Ağustos 1987'de yapılmıştır.

Resim 11: Semâhane beden duvarındaki hatlı ve kırıleme izleri.

Resim 12: Semâhanenin mihrab girinti izi.

Resim 13: 2010'daki park yerinde yıkılmış semâhanenin Mihrab yeri.

Resim 14: 2010'daki park yerinde yıkılmış semâhanenin giriş duvarının temel izi.

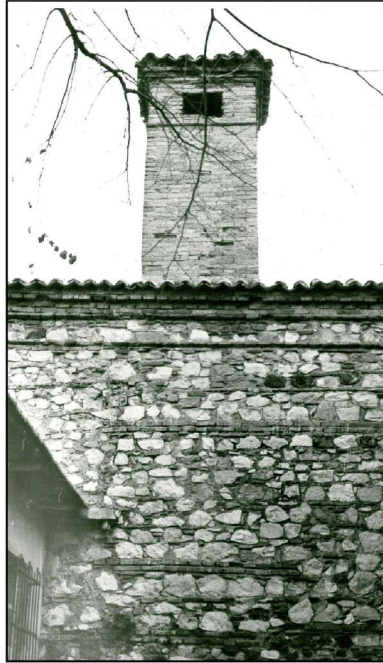

Resim 15: 2010'daki park yerinde yıkılmış semâhanenin Ali Bey Camiine bakan duvarındaki gömülmüş Mevlevî sikkesi.

Matbah-ı şerîf (Mevlevî âsitânelerinde dervişlerin 1001 gün çilesini çıkardıkları mimarî bölüm): Moloz taş ve aralıklı sıra tuğladan yapılmış matbah-ı şerîf dikdörtgen (13,4 x 10 m.) planlı ve kırma kiremit çatısı ile örtülüydü. Mevlevîhane arsasının Ali Bey Camiinin kuzeybatı sınırında ani kot düşüklüğünden ve matbah-ı şerîfin burada uzunlamasına dikdörtgen olarak inşa edilmesinden dolayı, ön ve yan cepheleri tek katlı, Ali Bey Camiine bakan arka (batı) cephesi ise iki katlı olduğu intibaini vermekteydi. Avluya bakan giriş cephesinde üstte altı büyük, altta iki küçük bodrum kat kiler penceresi, semâhaneye bakan güney cephesinde üç pencere, kuzey cephesinde bir büyük ve sonradan açılmış daha alçak iki pencere ile arka cephesinde ocağa yakın bir pencere vardı. Bütün pencereler dikdörtgen şeklindeydi. 1995'te sadece giriş (doğu) cephesi sıvanmış ve cephenin ortasında karşılıklı dört basamakla çıkılan sahanlıklı bir merdivenle çift kanatlı demir giriş kapısı mevcuttu (Resim 13). 'S' ve 'C' kıvrım motiflerden meydana gelen dövme demir merdiven parmaklığının iki başındaki pirinç döküm dal sikkeler mevcuttur (Resim 16, 17). Merdiven sahanlığında demir parmaklıktan yükselen iki demir boru yer alır ki eskiden sahanlığı örten saçağı bunların taşıdığı tahmin edilebilir. Matbah-ı şerîfin içi, orada oturan aile tarafından ahşap bölmelerle değiştirildiği için eski düzeni tam olarak bilinmemektedir. Sadece batı duvarının ortasına yakın büyük Âteşbâz Ocağı ve bacası (Resim 9, 15) ile binanın ortasına yakın yerde bodruma yani eski kilere inen merdivenin orijinal olduğu söylenebilir (Çizim 2).

Resim 16: Matbah-1 şerifin giriş kapısı.

Resim 17: Matbah-1 şerifin Âteşbaz Ocağı Bacası/

Resim 18: Matbah-ı şerîfın demir dövme merdiveni.

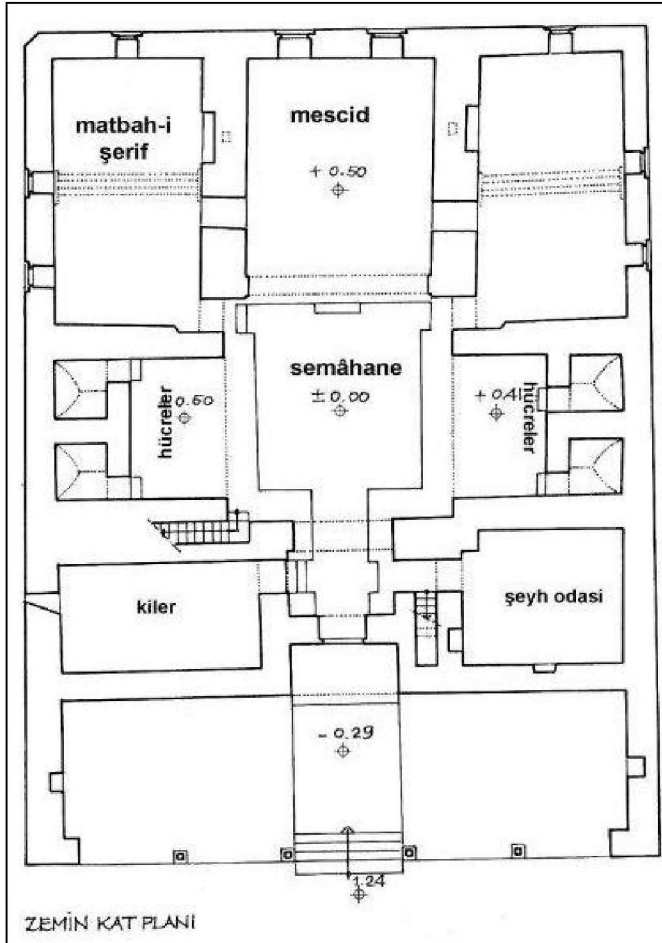

Resim 19: Matbah-ı şerîfın merdiveninın pirinç dal sikke babası.

Beylikler dönemine ait Birinci, “Eski” Manisa Mevlevîhanesi mimarî düzeni-semâhane, mescid, matbah-ı şerîf, selâmlık, dedegân hücreleri ve benzerlerinin bir çatı altında bulunması¹ (Çizim 3), 19. yüzyıla ait müesseseleşmiş bir Mevlevî âsitanesi için yetersiz kaldığından, İkinci, “Yeni” Manisa Mevlevîhanesi’nin müstakil mimarî bölümleri fonksiyonlarına göre tecrid edilip havuzlu büyük bir orta avlu

¹ Bkz. Barihüdâ Tanrıkorur, “I. Manisa Mevlevîhanesi”, *a.g.t.*, s. 76-92, 398-402; a.mlf., “Manisa Mevlevîhânesi”, *DİA*, s. 1-3 ; a.mlf., “Manisa Mevlevîhanesinin Restorasyonu: Tenkid ve Teklif”, *Ekrem H. Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1995, s. 340-346.

etrafında toplanarak (Çizim 2), daha uygun ve kullanışlı mimarî düzenine geçmiş olduğu açıkça görülmektedir. “Yeni” Mevlevîhane 19. yüzyılda inşa edilen mevlevîhanelerin (Kütahya, Bursa, Yenikapı, Galata vd.) mimarî anlayışını da yansıtmakta idi. Semâhanenin dairevî, galerili semâ meydanı plan şeması Kütahya, Bursa, Kahire ve Samsun (Resim 18) Mevlevîhanelerini andırmakta olup son devrin olgun semâhane çözümlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Matbah-ı şerîf ise Türkiye’deki 12 âsitane içinde ayakta kalan dört müstakil matbah-ı şerîften biriydi (Diğerleri ise Mevlânâ Dergâhı, Afyon ve Eskişehir Mevlevîhaneleri’ndekilerdir.).

Çizim 3: “Eski” veya Birinci Manisa Mevlevîhanesi Planı (B. Tanrıkorur, 1995).

Resim 20: Samsun Mevlevihanesinin semâhane resimleri ve restitüsyon kesiti (B. Tanrıkorur, 1997).

KAYNAKÇA

1884 (1301) *Konya Salnâmesi*.

1887 (1305) *Konya Salnâmesi*.

1888 (1306) *Konya Salnâmesi*.

BİLGİ, Nejdet, “Tarihî Hâfızamız ve Manisa”, *Manisa Dergisi*, 21-22 (Haziran-Aralık 2001), s. 73-78

DÖRTBUDAK, Mehmed Veysi, “Tarihten Günümüze Manisa Mevlevîleriyle Bir Yolculuk”, *Dünyada Mevlânâ İzleri; Uluslararası Sempozyum-Bildiriler*, Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010, s. 103-119.

EMECEN, Feridun, “Saruhanogulları ve Mevlevilik”, *Ekrem H. Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul: İstanbul Fetih cemiyeti Yayınları, 1995.

EMECEN, Feridun, *Taribin İçinde Manisa*, Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.

- GÖLPINARLI, Abdülbakî, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2. Baskı, 1983.
- KARADANIŞMAN, Keşfi, *Manisa Tarîhî Eser ve Kıtabeleri*, Manisa (tarihsiz).
- KARADANIŞMAN, Keşfi, “Manisa’da Mevlevîlik”, *Manisa*, s. 1, Nisan 1982.
- KARADANIŞMAN, Keşfi, Manisa Vakıflar Bölge Müdürlüğü emekli başkâtibi ile mülâkat, Ağustos 1987.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Anamın Kitabı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 5. Baskı, 1986.
- KÜÇÜK, Sezai, *Mevlevîlîğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarîh Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 515.
- PEHLİVAN, Gürol, “M. Nuri Yörükoğlu’na Göre Manisa’da Tarikatlar ve Tekkeler”, *Süfi Araştırmaları*, cilt 2, sayı 4, yaz 2011, s. 11-56.
- TANRIKORUR, Barihüdâ, “Bir Eğitimin Mimarisi: Mevlevî Matbah-ı Şerîfi”, *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi*, Konya, 3-5 Mayıs 1987, s. 271-297.
- TANRIKORUR, Barihüdâ, “Manisa Mevlevîhanesinin Restorasyonu: Tenkid ve Teklif”, *Ekrem H. Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1995.
- TANRIKORUR, Barihüdâ, “II. Manisa Mevlevîhanesi”, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, c. 2, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2000.
- TANRIKORUR, Barihüdâ, “Manisa Mevlevîhânesi”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 1-3.
- TEZCAN, Nuran, “Manisa Mevlevîhanesi”, *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- ULUÇAY, M.C., *Sarubanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, II, İstanbul: Manisa Halkevi, 1946.
- ÜNVER, A. Süheyl, “Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri”, *Mevlânâ Güldestesi*, Konya: Konya Turizm Derneği Yayınları, 1964.
- ÜNVER, Süheyl Ünver, *Edirne Mevlevîhanesi*, Süleymaniye Kütüphanesi. Defter, No: 59.
- YÖRÜKOĞLU, M. Nuri, *Manisa Mimari Tarihi*, (el yazması, tarihsiz), Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Nihat Yörükoğlu Kütüphanesi.